

Зміст

Еліта українського війська: передмова	6
Вступ	11
ЧАСТИНА I. ПЕРЕДІСТОРІЯ ДЕСАНТНИХ ВІЙСЬК ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ	12
1. Повітрянодесантні війська СРСР в Україні у період їх зародження та під час Другої світової війни (1931–1945)	12
2. Повітрянодесантні війська в Україні після Другої світової війни (1945–1955)	18
3. З'єднання мотострілецьких і танкових військ, що були переведені в Україну після Другої світової війни і які свого часу були сформовані на базі десантних	26
4. Розвиток повітрянодесантних військ на території України протягом 1955–1990 років	34
5. Повітрянодесантні війська на території України напередодні проголошення Незалежності	40
5.1. 98-ма гвардійська повітрянодесантна дивізія	40
5.2. 224-й навчальний центр (підготовки молодших спеціалістів) повітрянодесантних військ	78
5.3. 40-ва окрема повітрянодесантна бригада	80
5.4. 23-тя окрема повітрянодесантна бригада	81
ЧАСТИНА II. ДЕСАНТНО-ШТУРМОВІ ВІЙСЬКА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ	82
6. Формування Аеромобільних військ Збройних Сил України	82
7. Командування Десантно-штурмових військ Збройних Сил України	93
8. 1-ша аеромобільна дивізія Збройних Сил України	98
9. 23-тя окрема аеромобільна бригада (23-й окремий аеромобільний прикордонний загін)	104
10. 25-та окрема повітрянодесантна Дніпропетровська бригада	107
11. 45-та і 46-та окремі десантно-штурмові бригади	115
12. 79-та окрема десантно-штурмова бригада	116
13. 80-та окрема десантно-штурмова бригада	127
14. 81-ша окрема аеромобільна бригада	137
15. 95-та окрема десантно-штурмова бригада	145
Прикінцеве слово	155
ДОДАТКИ	156
Основні скорочення	156
Список використаних джерел і літератури	157
Символіка	161

Частина I. Передісторія десантних військ Збройних Сил України

1. Повітрянодесантні війська СРСР в Україні у період їх зародження та під час Другої світової війни (1931–1945)

Здатність авіації закидати десанти, які б раптово атакували ворожі позиції з тилу, зацікавила радянське військово керівництво з кінця 1920-х років. Основною воєнною доктриною Червоної Армії завжди був наступ, і в цьому повітряні десанти, як винятково наступальний спочатку тактичний, а далі й оперативний фактор, дуже імпонували агресивним радянським воєначальникам. Застосовувати повітряні десанти можна лише в наступі: після атакування супротивника в тилу і захоплення важливих для наступаючих військ об'єктів (переправ, мостів, вузлів комунікацій, баз) їм на допомогу мало б наступом надходити військо, в інтересах якого й був закинутий цей повітряний десант. Якщо основні сили війська вчасно не підійдуть, то десант неминуче буде знищений. Саме цей факт, попри велике захоплення цією справжньою елітою армії, призвів до появи в Радянському Союзі такої суворої негласної назви десантників, як «одноразові солдати».

2 серпня 1930 року в СРСР здійснили перший експеримент з висадки повітряного десанту. Спеціально відібрані 10 військовослужбовців з 11-ї авіаційної бригади Московського військового округу були залучені до дослідно-показового навчання ВПС цього округу. Експеримент засвідчив перспективність цього нового застосування війська.

Тому вже у завданнях, поставлених перед Червоною Армією на 1931 рік, Революційна військова рада (РВР) СРСР наголосила й на питанні повітряних десантів: «...Штаб Робітничо-Селянської Червоної Армії мусить вивчити повітрянодесантні операції з технічного і тактичного боків, щоб розробити та розіслати відповідні вказівки на місця»¹.

Створений директивою від 18 березня 1931 року у Ленінградському військовому окрузі перший позаштатний дослідний авіамотодесантний загін (стрілецька рота з наданими спеціальними підрозділами, а також важка бомбардувальна авіаційна ескадрилья (12 літаків ТБ-1) і один корпусний авіаційний загін (10 літаків Р-5)) вже 10 та 14 вересня був застосований на навчаннях в Україні у складі військ Українського військового округу².

Цей досвід підтримано, і 1932 року РВР СРСР ухвалила рішення про створення трьох штатних авіамотодесантних загонів, зокрема й одного у складі Українського військового округу³. Але реально тоді в Українському військовому окрузі сформували лише позаштатний парашутно-десантний взвод у складі 30 осіб, на базі якого й проводилися експерименти з відпрацювання техніки десантування⁴.

Початок масового застосування повітрянодесантних військ у СРСР поклала постановою РВР від 11 грудня 1932 року. На базі загону в Ленінградському військовому окрузі першою була сформована 3-тя авіадесантна бригада, а до березня 1933 року сформували авіадесантні загони і в чотирьох інших округах, зокрема в Українському ВО — 3-й авіаційний батальйон особливого призначення. Батальйон входив до складу ВПС Українського ВО, а у воєнний час переходив у підпорядкування ВПС фронту (армії) для виконання бойових завдань у тилу супротивника⁵.

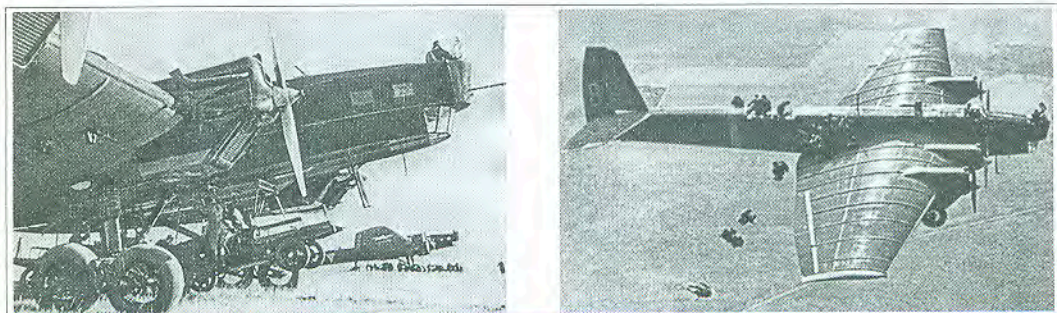
¹ Советские Воздушно-десантные. Военно-исторический очерк. 2-е изд. — Москва, 1986. — С. 12.

² Там само. — С. 12–13.

³ Там само. — С. 14.

⁴ Там само. — С. 15.

⁵ Там само. — С. 35.

Київські маневри 1935 року: на аеродромі в Борисполі літак ТБ-3 з автомобілем ГАЗ-А на підвісці (ліворуч) і момент висадки повітряного десанту з літака ТБ-3 (праворуч)

На виконання цієї постанови надалі у стрілецьких корпусах та кадрових дивізіях Українського ВО сформували позаштатні окремі стрілецькі батальйони особливого призначення і до 1936 року на їхній базі проводили експериментальні тренування з висадкою десанту, а також навчання. У результаті 1936 року, тепер вже у Київському військовому окрузі, формується 13-та авіаційна бригада особливого призначення (командир бригади — А. О. Індзер, місце дислокації — Бориспіль під Києвом). А 1938 року на базі цієї частини формується повітрянодесантна бригада⁷.

Особливе враження на керівництво Червоної Армії та радянської партійної верхівки, а також на спостерігачів з іноземних армій (Великобританії, Франції, Чехословаччини, Італії, Німеччини, Польщі та ін.) справила висадка десанту під час навчань Київського військового округу 1935 року (12–17 вересня, поблизу Броварів) з метою «захопити переправу» через Дніпро в районі Києва. Під враженням від побаченого французький генерал Луазо, який був присутній на навчаннях, заявив: «...Парашутний десант великої військової частини, який я бачив під Києвом, вважаю безпрецедентним фактом у світі».

1938 року 13-та авіаційна бригада ОсП була перетворена у 204-ту повітрянодесантну бригаду, яка й далі дислокувалася у Борисполі. І вже незабаром, на початку Другої світової війни, радянське керівництво застосувало у бойових діях повітрянодесантні війська, розташовані в Україні.

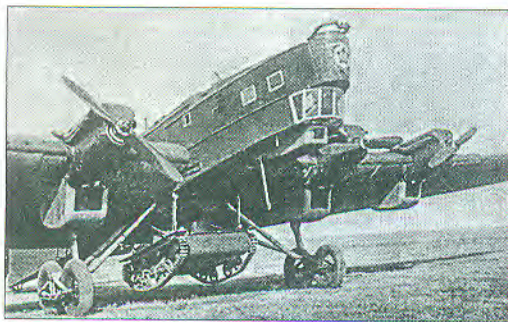
Під час операції військ Київського ВО з анексії Бессарабії були залучені й розташовані 1940 року на території України три повітрянодесантні бригади: 201-ша, передана зі складу Ленінградського ВО, власна 204-та і 214-та, яку передали з Білоруського ВО в резерв Південного фронту. Їх десантування забезпечували чотири важкі бомбардувальні авіаційні полки ТБ-3 (170 уже застарілих бомбардувальників, пристосованих для викидання десанту людей та вантажів на парашутах). На початок операції бригади дислокувалися в районі Борисполя (Київська область), населеного пункту Калинівка (Вінницька область), на аеродромі Скомоля (Житомирська область) та у Гоголеві (Київська область).

Перший десант від 204-ї повітрянодесантної бригади висадили за 12 км на північ від міста Болграда 29 червня 1940 року. Наступного дня 1-й батальйон 204-ї повітрянодесантної бригади взяв під контроль місто Кагул та порт Рені на Дунаї. Потім 30 червня 201-ша повітрянодесантна бригада здійснила десант на місто Ізмаїл.

У листопаді 1940 року на підставі набутого досвіду був затверджений новий штат повітрянодесантної бригади. Тепер вона складалася з трьох бойових груп (парашутної, планерної та посадково-десантної), школи молодших командирів та підрозділів тилу. Парашутна і планерна бойові групи мали по два парашутно-десантні батальйони та по дві роти — розвідувально-самокатну та роту зв'язку. Посадково-десантна бойова група складалася з артилерійського дивізіону і трьох рот: мінометної, танкової та ППО⁸.

⁷ Там само.

⁸ Там само. — С. 50.

Легкий танк Т-38, закріплений під літаком ТБ-3 на підвісці ДПТ-2. Фото 1939 року

водили саме повітрянодесантним військам. Тому вирішили збільшити чисельність повітрянодесантних військ. 23 квітня 1941 року з'явилася постанова ЦК ВКП(б) та РНК СРСР № 1112-459сс про формування до 1 червня 1941 року 16-ти повітрянодесантних бригад та 5-ти повітрянодесантних корпусів трибригадного складу, з яких два формувалися в Україні у складі Київського особливого ВО та Харківського ВО, а один — в Одеському (створеному на території України на базі Київського ВО 23 жовтня 1939 року).

До складу корпусу входили три повітрянодесантні бригади по 2588 осіб кожна, окремий танковий батальйон, взвод зв'язку, крім того, корпусові надано два десантно-бомбардувальні авіаційні полки (на літаках ТБ-3). Кожна повітрянодесантна бригада складалася з чотирьох парашутно-десантних батальйонів, артилерійського дивізіону, розвідувально-самокатної та зенітно-кулеметної рот, школи молодшого керівного складу та роти зв'язку⁹. У корпусі за штатом нараховувалося 10419 осіб.

Тому на початок війни радянські повітрянодесантні війська вже мали п'ять корпусів та одну маневрову повітрянодесантну бригаду загальною чисельністю 53146 осіб. Але цілком боездатними можна було вважати лише шість повітрянодесантних бригад, які існували раніше. Заново сформовані з'єднання лише укомплектовувалися особовим складом та матеріальною частиною¹⁰. З початком війни та з розгортанням мобілізації до складу радянських повітрянодесантних з'єднань додалися ще п'ять нових повітрянодесантних корпусів.

1-й повітрянодесантний корпус у складі 204-ї, 211-ї (перекинута з Далекого Сходу бригада мала досвід бойових дій на Халхін-Голі) та 1-ї повітрянодесантної (заново сформованої з особового складу дивізії 12-ї армії) бригад формувався у Житомирі. Згідно з інформацією Генерального штабу, корпус був цілком укомплектований та підготовлений до бойових дій у визначені терміни, тобто на 1 червня 1941 року.

2-й повітрянодесантний корпус у складі новостворюваних 2-ї, 3-ї та 4-ї повітрянодесантних бригад формувався у місті Конотопі (Харківський військовий округ).

3-й повітрянодесантний корпус у складі перекинutoї із Забайкалля 212-ї повітрянодесантної бригади (яка теж мала бойовий досвід застосування в боях на Халхін-Голі) та новостворених 5-ї та 6-ї повітрянодесантних бригад дислокувався у місті Первомайську (Одеський військовий округ).

У такому складі повітрянодесантні війська на території військових округів України вступили у бойові дії 22 червня 1941 року. Усі вони відзначилися під час оборони Києва. Але в тих умовах використати їх за призначенням було неможливо — Червона Армія відступала по всьому фронту. І локальне залучення їх як звичайної піхоти, до чого змушене було вдатися командування Червоної Армії з огляду на величезні втрати на фронті, показало, що організаційно-штатна структура повітрянодесантних корпусів до цього не була пристосована.

⁹ Советское военное искусство в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг. Т. 1. — Москва, 1962. — С. 57.

¹⁰ Стратегический очерк Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. — Москва, 1961. — С. 134.

1-й повітрянодесантний корпус активно залучали до бойових дій в Україні 1941 року: він висаджував десанти в районах Мозиря, Калинковичів, Довжика, Рави-Руської, Яворова та інших населених пунктів¹¹. Окрім нього, у цей період у боях на території України брав участь також 3-й повітрянодесантний корпус (5-та, 6-та і 212-та повітрянодесантні бригади) і 2-й повітрянодесантний корпус (2-га, 3-тя і 4-та повітрянодесантні бригади). Їх використовували як для висадки тактичних десантів, так і під час оборони Одеси, а також у боях у Криму.

28 серпня 1941 року 3-й та 1-й повітрянодесантні корпуси були виведені у резерв Південно-Західного фронту. А згодом 1-й повітрянодесантний корпус вивели з фронту у Приволзький військовий округ, а 2-й та 3-й залучали до оборонних боїв у складі 40-ї армії Південно-Західного фронту. Під час вереснево-жовтневих боїв в Україні 2-й повітрянодесантний корпус зазнав значних втрат, став небоєздатним і був виведений за межі України у Північно-Кавказький військовий округ. А от 3-й повітрянодесантний корпус у листопаді 1941 року відступав з боями з України і пізніше був перетворений у 87-му стрілецьку дивізію, яку згодом за мужність у боях, відвагу, дисципліну та організованість перетворили на 13-ту гвардійську стрілецьку дивізію.

Усвідомлення обмежених можливостей повітрянодесантних військ в умовах тогочасних механізованих бойових дій, що тривали на велетенському фронті від Баренцевого до Чорного морів, а також відсутність транспортної авіації для їхнього застосування за призначенням навело вище керівництво Червоної Армії на думку, що відроджувати великі повітрянодесантні з'єднання рівня повітрянодесантних корпусів не потрібно. Тож замість них у квітні 1943 року на додаток до 202-ї повітрянодесантної бригади Далекосхідного фронту було створено ще сім подібних бригад, які відразу ж дістали звання гвардійських (1–7 гвардійські повітрянодесантні бригади). Ці бригади увійшли до складу військ Резерву Ставки Верховного Головнокомандувача (РСВГК)¹².

До 1 липня 1943 року їхня кількість зросла до 20-ти (1–20-та гвардійські повітрянодесантні бригади)¹³. Кожна бригада налічувала у своєму складі до 3290 осіб. Усього до 1 липня 1943 року у двадцяти одній повітрянодесантній бригаді (1–20-та гвардійські повітрянодесантні бригади і 202-га повітрянодесантна бригада) налічувалося 79267 осіб¹⁴. Того ж місяця додатково створили й два (1–2-й) парашутно-десантні батальйони у складі Забайкальського фронту¹⁵.

У цей період частина гвардійських повітрянодесантних бригад отримала бойовий досвід на фронті. Щоб забезпечити захоплення плацдармів на Дніпрі під час його форсування, планували залучити три повітрянодесантні бригади (1-шу, 3-тю і 5-ту гвардійські повітрянодесантні бригади), надані Воронезькому фронту. У ніч на 24 вересня 1943 року, напередодні форсування Дніпра, були десантовані 3-тя і частина 5-ї гвардійської повітрянодесантної бригади. Але через погану організацію та недостатню взаємодію зі стрілецькими з'єднаннями, через помилки при використанні авіації дальньої дії, на яку поклали завдання транспортувати повітряні десанти, а також через невідповідність десантних частин до нічних дій, операція провалилася. Десант викинули на надто велику територію, а до того ж частину війська десантували у самому центрі розташування супротивника, тож він зазнав значних втрат.

Завантаження радянської авіадесантної групи в літак ТБ-3. Фото Марка Редькіна, 1942 року

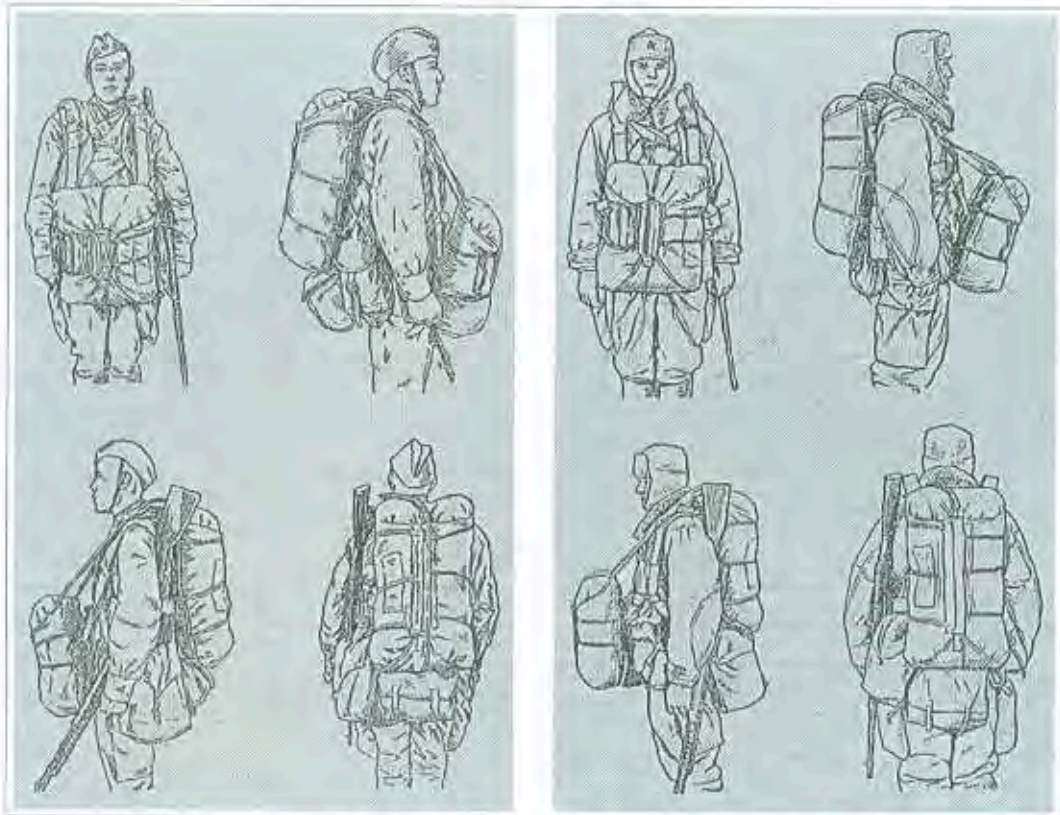
¹¹ Советские Воздушно-десантные. Военно-исторический очерк. 2-е изд. — Москва, 1986. — С. 60.

¹² Боевой состав Советской Армии. Ч. III (январь — декабрь 1943 года). — Москва, 1972. — С. 122.

¹³ Там само. — С. 177.

¹⁴ Стратегический очерк Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. — Москва, 1961. — С. 512.

¹⁵ Боевой состав Советской Армии. Ч. III (январь — декабрь 1943 года). — Москва, 1972. — С. 210.

Спорядження стрільця-десантника при десантуванні у літній і зимовий періоди. Згідно з «Настановленням по парашютним прыжкам воздушно-десантных войск Красной Армии 1942 г.», виданим Інспекцією повітрянодесантних військ ЧА під грифом «Для службового використання»

А деякі підрозділи були викинуті на позиції своїх військ, частина ж — у ріку¹⁶. Не кращим був бойовий досвід 4-ї, 6-ї та 7-ї гвардійських повітрянодесантних бригад у складі 4-го Українського фронту¹⁷.

З огляду на потребу подальшого удосконалення організаційно-штатної структури повітрянодесантних військ, а насамперед через розуміння неможливості на той момент використовувати їх за прямим призначенням, Ставка ВГК вирішила переформувати окремі гвардійські повітрянодесантні бригади у гвардійські повітрянодесантні дивізії. Новосформовані дивізії значно відрізнялися від уже наявних у складі Червоної Армії десяткох гвардійських повітрянодесантних дивізій (сформованих наприкінці 1942 – на початку 1943-го років). Нові дивізії склалися вже не з полків, а з гвардійських повітрянодесантних бригад (по три у кожній дивізії), однак у них була суттєво змінена штатна організація. У бригадах зросла кількість артилерії, з'явилися навіть легкі танки, а також інші підрозділи, яких вони раніше не мали. Це дало змогу застосувати згодом нові гвардійські повітрянодесантні дивізії (фактично це був посилений еквівалент попередніх повітрянодесантних корпусів) як за прямим (тобто для десантування) призначенням, так і в бойових діях на землі як звичайні сухопутні з'єднання.

Під час Другої світової війни практично всі повітрянодесантні дивізії Червоної Армії діяли у складі армій на території України (1–4 Українські фронти). Також значна частина стрілецьких дивізій, переформованих із повітрянодесантних частин або створених

¹⁶ Стратегический очерк Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. — Москва, 1961. — С. 558.

¹⁷ Боевой состав Советской Армии. Ч. III (январь – декабрь 1943 года). — Москва, 1972. — С. 275, 283.

на їхній основі, також воювала на території України.

Загалом станом на травень 1945 року повітрянодесантні з'єднання Червоної Армії перебували:

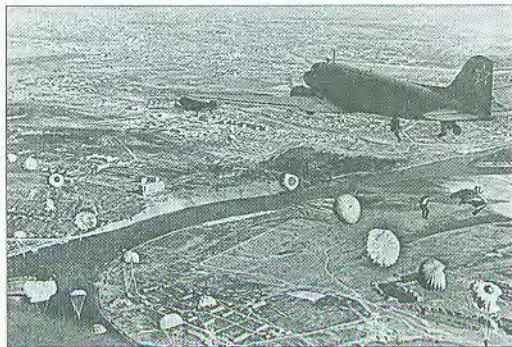
- **1-ша гвардійська повітрянодесантна дивізія** — у складі 53-ї армії 2-го Українського фронту;
- **2-га гвардійська повітрянодесантна дивізія** — у складі 1-ї гвардійської армії 4-го Українського фронту;
- **3-тя гвардійська повітрянодесантна дивізія** — у складі 27-ї армії 3-го Українського фронту;
- **4-та і 6-та гвардійські повітрянодесантні дивізії** — у складі 7-ї гвардійської армії 2-го Українського фронту;
- **5-та і 7-ма гвардійські повітрянодесантні дивізії** — у складі 4-ї гвардійської армії 3-го Українського фронту;
- **9-та гвардійська повітрянодесантна дивізія** — у складі 5-ї гвардійської армії 1-го Українського фронту;
- **10-та гвардійська повітрянодесантна дивізія** — у складі 57-ї армії 3-го Українського фронту.

Однак ще раз наголосимо: всі вони діяли як звичайні стрілецькі дивізії!

Що стосується гвардійських стрілецьких дивізії, що були переформовані з повітрянодесантних (або були створені на базі повітрянодесантних частин), то на території України воювали:

- **13-та гвардійська стрілецька дивізія** — у складі 5-ї гвардійської армії 1-го Українського фронту;
- **117-та гвардійська стрілецька дивізія** — у складі 13-ї армії 1-го Українського фронту;
- **109-та і 110-та гвардійські стрілецькі дивізії** — у складі 53-ї 2-го Українського фронту;
- **34-та, 40-ва і 41-ша гвардійські стрілецькі дивізії** — у складі 4-ї гвардійської армії 3-го Українського фронту;
- **36-та гвардійська стрілецька дивізія** — у складі 26-ї армії 3-го Українського фронту;
- **108-ма гвардійська стрілецька дивізія** — у складі 27-ї армії 3-го Українського фронту¹⁸.

Загалом під час Другої світової війни в боях з німецькими військами на території України у 1943–1944 роках брали участь усі 10 повітрянодесантних дивізії, а також 9 стрілецьких дивізії, що були переформовані з повітрянодесантних корпусів та інших повітрянодесантних частин. Втім через перший негативний досвід застосування повітрянодесантних частин під час бойових дій на радянсько-німецькому фронті військове керівництво СРСР більше не проводило військові десанти у війні з Німеччиною. Ба більше, засумнівавшись у спроможності повітрянодесантних військ виконувати свої завдання, наприкінці війни керівництво Червоної Армії вирішило переформувати всі повітрянодесантні дивізії у звичайні гвардійські стрілецькі дивізії.

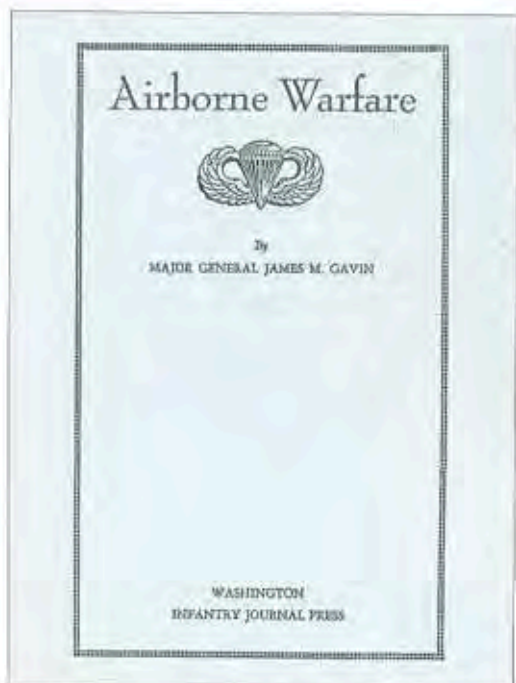

Висадка десанту із літака Лі-2.
Фото Михайла Трахмана, 1944 рік

¹⁸ Дані на травень 1945 року: доти дивізії часто міняли своє підпорядкування в корпусах та арміях.

Генерал-майор Джеймс М. Гевін (1907–1990).
Фото 1944 року

Титульна сторінка книги Джеймса М. Гевіна
«Повітрянодесантна війна»

2. Повітрянодесантні війська в Україні після Другої світової війни (1945–1955)

Нові часи для десантників настали з 1946 року. У квітні 1946 року Рада Міністрів СРСР і Генеральний штаб розробили основні заходи забезпечення розвитку повітрянодесантних військ. А дещо пізніше постановою Ради Міністрів від 3 червня 1946 року і наказом міністра Збройних Сил від 10 червня 1946 року повітрянодесантні війська були виведені зі складу Військово-повітряних сил і долучені до Резерву ВГК та підпорядковані безпосередньо міністрові Збройних Сил. А директивою міністра Збройних Сил від 15 серпня 1946 року було визначено порядок взаємодії з'єднань повітрянодесантних військ з військовими округами та відповідно розширено та уточнено обов'язки командувача повітрянодесантних військ.

То чим була спричинена така зацікавленість розвитком повітрянодесантних військ серед радянського партійного і військового керівництва, адже досвід бойового застосування повітрянодесантних військ Червоної Армії в роки Другої світової війни загалом був негативний? Як зазначалося: «Загалом варто зауважити, що повітрянодесантні війська протягом Великої Вітчизняної війни не були масово застосовані для вирішення оперативно-стратегічних завдань. Основні причини цього — недостатня кількість надійної транспортної авіації та інших засобів десантування, здатної здійснити висадку в тил ворога значних сил повітрянодесантних військ, споряджених потрібними технічними засобами для успішної боротьби з ворогом, зокрема з його танковими військами, а також брак у нас бомбардувальної авіації, спроможної підтримати дії десантів»⁷⁹.

Таке становище було пов'язане з тими революційними змінами у військовій справі, що відбулися 1945 року. Йдеться про появу ядерної зброї. Після перших випадків її застосування у Хіросімі та Нагасакі в арміях найрозвиненіших країн негайно розпочалося дослідження впливу ядерної зброї на характер бойових дій. Одним із напрямків удосконалення Збройних Сил стало поси-

⁷⁹ Стратегический очерк Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. — Москва, 1961. — С. 951.

лення повітрянодесантної складової. На це значний вплив мала видана 1947 року книга генерал-майора Джеймса М. Гевіна «Повітрянодесантна війна». У передмові до неї американський генерал Вільям К. Лі писав: «Зміни в організації військ і нова бойова техніка породжують нові явища у багатьох ланках наших Збройних Сил. Наприклад, використання повітрянодесантних військ і ядерної енергії в останній війні багато в чому змінило наші старі стратегічні уявлення про фактори часу і простору у наземній війні. Всі ці концепції перебувають ще на початковій стадії свого розвитку. Вони ще не цілком визріли, а ми їх ще не засвоїли... Якщо війна знову спалахне на нашій планеті, то вже цілі армії з повним спорядженням будуть перекидатися повітрям через океани, і щоб подолати шлях з однієї півкулі до другої, величезним повітряним армадам знадобиться всього лиш кілька годин, а не тижнів і місяців, як це було раніше»²⁰.

Ще категоричніше висловлюється сам автор: «Майбутнє наших Збройних Сил у повітрі. Особовий склад і все необхідне для ведення бою треба пристосувати до перекидання повітрям. Тільки за допомогою авіації ми зможемо вести майбутню війну відповідно до принципів раптовості, масовості й економії засобів. Тільки максимальне використання величезних можливостей авіації дасть змогу цілком поєднати принцип розосередження сил в обороні з принципом швидкого зосередження їх для завдання контрударів по агресорові. Це саме ті властивості, які повинна мати сучасна армія і армія майбутнього. Ці положення залишаться правильними, навіть якщо ядерна енергія не буде застосована у війні. А з застосуванням ядерної енергії у військових цілях вони стануть аксіомою»²¹... Більше шансів на виживання буде мати нація, яка має краще навчені і краще озброєні повітрянодесантні сили... Цей засіб сучасної війни будемо використовувати як ми самі, так і нація-агресор. З сучасними повітрянодесантними силами агресора неможливо успішно боротися зброєю минулих війн»²².

Очевидно, що публічно висловлені думки американського генерала були свідченням серйозного вивчення — в арміях США та Великобританії — досвіду застосування повітрянодесантних сил у минулій війні та адаптації цього досвіду до умов можливої майбутньої ядерної війни. Все це неминуче ставало відоме радянському керівництву, яке тримало одну з найпотужніших розвідок у світі, тому вживало відповідних симетричних заходів для розвитку повітрянодесантних сил.

Фактично повітрянодесантні війська Червоної Армії, що наприкінці Другої світової війни склалися лише з трьох повітрянодесантних бригад, були заново сформовані. Це відбулося згідно з постановою Кабінету Міністрів СРСР від 3 червня 1946 року № 154-474сс «Про розгортання повітрянодесантних військ», на підставі директиви Генерального штабу від 7 червня 1946 року № орг/2/247225 та наказу командувача повітрянодесантних військ від 14 червня 1946 року № 0051. Природно, що їх основу становили стрілецькі дивізії, які

Сержант Джейк МакНейс із 101-ї повітрянодесантної дивізії перед висадкою у Нормандії.
Фото червня 1944 року

²⁰ Gavin, James M. *Airborne Warfare*. — Washington, 1947. — Р. 9 (книгу було перекладено і видано в СРСР 1957 року).

²¹ Там само. — С. 139.

²² Там само. — С. 175.

раніше вже були повітрянодесантними і в яких частина особового складу відповідну підготовку. З притаманною радянському керівництву гігантоманією відразу було створено п'ять повітрянодесантних корпусів по два повітрянодесантні дивізії кожен²³ (звернемо увагу на те, що повітрянодесантні сили США тоді склалися лише з одного корпусу в три дивізії, а в інших країнах максимальним формуванням повітрянодесантних сил була дивізія або й бригада). І на території України розташували один із цих корпусів — 39-й гвардійський повітрянодесантний, до складу якого входили 100-та і 107-ма гвардійські повітрянодесантні дивізії (нові повітрянодесантні корпуси склалися лише з двох дивізій).

39-й гвардійський Віденський повітрянодесантний корпус

Корпус створили у Московському військовому окрузі ще в серпні 1944 року. Але спочатку до його складу в місця постійної дислокації повітрянодесантних частин увійшли лише дві повітрянодесантні дивізії: **100-та гвардійська Свірська повітрянодесантна дивізія та 14-та гвардійська повітрянодесантна дивізія (II-го формування, створена у серпні 1944 року з 22-ї, 23-ї та 24-ї гвардійських повітрянодесантних бригад)**. Створені у цей час три гвардійські повітрянодесантні корпуси (37-й, 38-й та 39-й) за штатом мали складатися з дев'ятох повітрянодесантних дивізій. Однак у складі військ Резерву ВГК і в Московському військовому окрузі існувало тільки вісім таких дивізій. Дивізію, якої забракло, відкликали з фронту. Вибір упав на **8-му гвардійську повітрянодесантну Первомайську Червонопрапорну дивізію**, яка перед тим входила до складу 25-го гвардійського стрілецького корпусу 7-ї гвардійської армії 2-го Українського фронту. Вона й стала дев'ятою дивізією. Дивізія вже мала неабиякий бойовий досвід, адже брала участь у Дем'янській, Орловській та Чернігівсько-Полтавській наступальних операціях 1943 року, в Умансько-Ботошанській та Ясько-Кишинівській наступальних операціях 1944 року і за мужність її особового складу в цих боях отримала почесне найменування «Первомайська» та була нагороджена орденом Червоного Прапора.

Корпус мав у своєму складі також: **10-й окремий гвардійський батальйон зв'язку, 142-й окремий гвардійський саперний батальйон** (створений до початку війни як 238-й окремий саперний батальйон 27-ї, надалі — 34-ї армії; брав участь у боях протягом 26 червня 1941-го – 9 лютого 1942 року; згодом переформований у 238-й окремий інженерний батальйон, що брав участь у боях з 9 лютого 1942 року до 20 листопада 1943 року, коли його перетворили на 142-й окремий гвардійський саперний батальйон), **580-ту польову армійську ремонтну базу та 3096-ту військовопоштову станцію**²⁴.

У жовтні 1944 року повітрянодесантні корпуси Резерву ВГК були зведені в армію і підпорядковані командувачеві авіації далекої дії (авіація ДД). Щоб забезпечити бойове застосування повітрянодесантних корпусів, у листопаді 1944 року у складі авіації далекої дії створили авіаційний корпус (9-й гвардійський авіаційний корпус повітрянодесантних військ), який у листопаді 1944 року складався з 20-ї та 21-ї гвардійських транспортних авіаційних дивізій²⁵, до яких у грудні 1944 року приєднано 19-ту гвардійську транспортну авіаційну дивізію²⁶.

Як уже зазначено вище, розуміючи повну безперспективність використання повітрянодесантних військ за прямим призначенням, Ставка ВГК ухвалила рішення про переформування окремої гвардійської повітрянодесантної армії в 9-ту гвардійську армію (загальновійськову). Згідно з наказом Верховного головнокомандувача «Про переформування окремої гвардійської повітрянодесантної армії в 9-ту гвардійську армію» від 18 грудня 1944 року № 0047, корпус став **39-м гвардійським стрілецьким корпусом**. Відповідно, дивізії перетворилися на **100-ту, 107-му** (з 8-ї гвардійської повітрянодесантної) і **114-ту** (з 14-ї гвардійської повітрянодесантної) **гвардійські стрілецькі дивізії**.

²³ Постанова РМ СРСР № 1154-474сс від 3.06.1946 р.; директива НГШ ЗС СРСР № орг /2/ 247225 від 7.06.1946 р.; наказ командувача Повітрянодесантних військ ЗС СРСР № 0051 від 14.06.1946 р.

²⁴ Директива ГШ 1956 г. № 168780. Приложение. Перечень № 4 управлений корпусов, входивших в состав Действующей Армии в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. — Москва, 1956. — С. 65.

²⁵ Боевой состав Советской Армии. Ч. IV (январь – декабрь 1944 года). — Москва, 1988. — С. 331.

²⁶ Боевой состав Советской Армии. Ч. V (январь – сентябрь 1945 года). — Москва, 1990. — С. 34.